

Włodzimierz Wołyniec

Łaska Ducha Świętego według św. Tomasza z Akwinu

Wrocławski Przegląd Teologiczny 6/1, 135-140

1998

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. WŁODZIMIERZ WOŁYNYEC

ŁASKA DUCHA ŚWIĘTEGO WEDŁUG ŚW. TOMASZA Z AKWINU

W pismach św. Tomasza z Akwinu pojawia się często określenie „łaska Ducha Świętego”. Prawdopodobnie Akwinata przejął to określenie od Ojców Kościoła. Być może oparł się na pismach św. Augustyna, z tym, że Doktor Łaski używał innego określenia, mianowicie: „Duch łaski”¹. W każdym razie określenie „łaska Ducha Świętego” podkreśla ścisły związek biblijnego pojęcia „charis” (łaska) z Osobą Ducha. Doktor Anielski używa też określenia „łaska Jezusa Chrystusa” i „łaska Boża”, natomiast nie pisze wprost o „łasce Ojca”.

Jaki sens nadaje św. Tomasz określeniu „łaska Ducha Świętego”? Czym różni się ta łaska od „łaski Jezusa Chrystusa” i co ją wyróżnia od określenia „łaska Boża”? Podstawą do odnalezienia odpowiedzi na te pytania będą Komentarze św. Tomasza do Ewangelii św. Jana² i św. Mateusza³ oraz Suma Teologiczna⁴.

1. NOWE PRAWO

Łaską Ducha Świętego określa św. Tomasz nowe Prawo, które przynosi Jezus Chrystus. Prawem tym jest Ewangelia, która nie usuwa starego Prawa, lecz je wypełnia. Św. Mateusz ukazuje Jezusa jako nowego Mojżesza, który w Kazaniu

¹ Na przykład w dziele „Duch a litera”: zob. Św. Augustyn, *Duch a litera*, PSP, t. 19, z. 3, s. 87, 95.

² S. Thomae Aquinatis, *Super Evangelium S. Ioannis lectura*, oprac. R. Cai, wyd. 6, Rzym-Turyń, Marietti 1972.

³ S. Thomae Aquinatis, *Super Evangelium S. Matthaei lectura*, oprac. R. Cai, wyd. 5, Rzym-Turyń, Marietti, 1951.

⁴ S. Thomae de Aquino, *Summa Theologiae*, Mediolan, Editiones Paulinae 1988; Św. Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna*, t. 1-34, tłum. P. Belch, Londyn, Veritas 1975-86.

na Górze nadaje własnym autorytetem Wcielonego Syna Bożego pełną interpretację Dekalogu. Natomiast w ciągłej polemice z uczonymi w Piśmie i faryzeuszami podaje On właściwą interpretację innym starotestamentalnym przepisom dotyczącym szabat, postu, czystości, wykluczenia ze społeczności synagogałnej.

Św. Tomasz podkreśla, że nowe Prawo nie stanowią jedynie nakazy i przepisy porządkujące ludzkie czyny, lecz przede wszystkim jest to łaska Ducha Świętego. Przepisy zawarte w Ewangeliach są jakby elementem drugoplanowym, ponieważ ich wypełnianie nie prowadzi jeszcze do usprawiedliwienia. Według Akwinaty najważniejsza jest łaska Ducha Świętego, której Bóg udziela wewnętrznie człowiekowi. W ten sposób nowe Prawo nie jest czymś zewnętrznym, istniejącym obok człowieka, lecz łaską wszczepioną w jego naturę. Jest ono nie tylko spisana litera, lecz wewnętrznym głosem Ducha Świętego w człowieku. Św. Tomasz pisze, że nowe Prawo jest przede wszystkim Prawem wszczepionym wewnętrznie, a drugorzędnie jest Prawem spisanym⁵. A zatem Ewangelia nie tylko wskazuje na to, co należy czynić, lecz również udziela mocy do wypełniania tych poleceń⁶. Osłabiona ludzka natura otrzymuje od Ducha Świętego nadprzyrodzoną pomoc do wypełniania Prawa. Właśnie w tym dostrzega Doktor Anielski nowość Chrystusowego Prawa. Duch Święty obecny w człowieku przez łaskę umacnia też go do trwania w zjednoczeniu z Trójjedynym Bogiem, ale nie usuwa słabości i grzeszności człowieka. Św. Tomasz pisze, że łaska Ducha Świętego nie utwierdza człowieka w dobrym tak mocno, aby nie mógł on już grzeszyć. Może on nadal grzeszyć, a grzech niszczy w nim łaskę Ducha. Dopiero w stanie chwały będzie on umocniony w pełni w dobrym i nie będzie mógł już grzeszyć⁷.

Przyjęcie łaski Ducha Świętego prowadzi do życia według nowego Prawa. Św. Tomasz zauważa jednak, że przyjęcie tej łaski jest możliwe tylko przez wiarę w Jezusa Chrystusa⁸. Nie możemy jej osiągnąć własnymi siłami, lecz jedynie przez Chrystusa, który udziela jej przez ustanowione przez siebie sakramenty. Źródłem wszelkiej łaski jest Bóstwo Chrystusa, które napelnia łaską Jego Człowieczeństwo, przez które spływa ona na każdego z nas. Św. Tomasz mówi też, że „Chrystus uczynił łaskę”⁹ i że „Słowo

⁵ „Et ideo dicendum est quod principaliter nova lex est lex indita, secundario autem est lex scripta”: *S.Th.*, I-II, 106, 1.

⁶ „Et hoc modo lex nova est indita homini, non solum indicans quid sit faciendum, sed etiam adiuvans ad implendum”: *S.Th.*, I-II, 106, 1, ad 2.

⁷ Por. *S.Th.*, I-II, 106, 2.

⁸ „Id autem, quod est potissimum in lege novi testamenti, et in quo tota virtus eius consistit, est gratia Spiritus Sancti, quae datur per fidem Christi. Et ideo principaliter lex nova est ipsa gratia Spiritus Sancti, quae datur Christi fidelibus”: *S.Th.*, I-II, 106, 1.

⁹ „Ita Christus, per quem gratia facta est, ut dicitur infra, et qui *operatus est salutem, in medio terrae*, ut dicitur in Ps LXXIII, 12, **dedit nobis potestatem filios Dei fieri** per gratiae susceptionem”: *In Ioa* I, lectio 6, nr. 153.

Wcielone jest Autorem łaski¹⁰. Można więc powiedzieć, że z łaski Jezusa Chrystusa wypływa łaska Ducha Świętego. Ta ostatnia jest jakby przedłużeniem łaski Chrystusa, tak jak dzieło Ducha Świętego jest kontynuacją zbawczego dzieła Chrystusa.

Św. Tomasz zauważa, że już w Starym Testamencie niektórzy żyli według nowego Prawa, ponieważ posiadali nadprzyrodzoną miłość i łaskę Ducha Świętego. Żyli oni według doskonałego Prawa miłości (*lex amoris*). Podobnie jednak, w obecnym czasie nowego Testamentu żyją ludzie cieleśni, którzy nie osiągnęli jeszcze doskonałości nowego Prawa i żyją według niedoskonałego, starego Prawa lęku (*lex timoris*)¹¹.

2. UŚWIĘCENIE

Duch Święty przebywający w człowieku przez łaskę dokonuje istotnej przemiany w jego wnętrzu. Najpierw oczyszcza On człowieka z tego wszystkiego, co spowodował grzech w ludzkiej naturze¹². O oczyszczającym działaniu Ducha Świętego mówi Jezus do Samarytanki przy studni: „O gdybyś знаła dar Boży i wiedziała Kim jest Ten, kto ci mówi: ‘Daj mi się napić’ – prosiłabyś Go wówczas, a dałby ci wody żywej” (J 4, 10). Św. Tomasz wyjaśnia, że Jezus mówi o Duchu Świętym, którego symbolem jest woda, ponieważ woda oczyszcza, orzeźwia i zaspokaja pragnienie. Podobnie Duch Święty oczyszcza z grzechów (por. Ez 36, 25), ze starych pożądliwości i zaspokaja pragnienie rzeczy niebieskich (por. Iz 55, 1)¹³.

Przede wszystkim jednak Duch Święty przebóstwia człowieka, czyli wprowadza go w nowy, nadprzyrodzony porządek istnienia, w którym jest on ukierunkowany na cel nadprzyrodzony swojego życia, na oglądanie Boga. Człowiek przyjmuje jakby drugą naturę, to jest naturę samego Boga stając się rzeczywiście Jego przybranym dzieckiem¹⁴.

Łaską Ducha Świętego jest więc „pewnego rodzaju uczestnictwo w naturze Bożej, przewyższające wszelką inną naturę”¹⁵. Obecność Ducha Świętego przez łaskę sprawia, że człowiek staje się uczestnikiem natury Bożej (por. 2 P 1, 4). Św. Tomasz zauważa słusznie, iż nie łaska zostaje stworzona w człowieku, lecz

¹⁰ „Cum ipse sit auctor gratiae, quia *gratia et veritas per Iesum Christum facta est*, ut dicitur supra I, v. 17”: *In Ioa.*, XV, lectio 1, nr. 1993.

¹¹ Zob. *S.Th.*, I-II, 107, 1, ad 2.

¹² Por. *S.Th.*, I-II, 109, 7-9.

¹³ „Et dicendum, quod per aquam intelligitur gratia Spiritus Sancti: quae quidem quandoque dicitur ignis, quandoque aqua, ut ostendatur quod nec hoc, nec illud dicitur secundum substantiae proprietatem, sed secundum similitudinem actionis...Aqua vero dicitur propter purgationem”: *In Ioa.*, IV, lectio 2, nr. 577.

¹⁴ „Virtutes autem infusae disponunt hominem altiori modo, et ad altiorem finem: unde etiam oportet quod in ordine ad aliquam altiorem naturam...Et secundum acceptionem huius naturae, dicimur regenerari in filios Dei”: *S.Th.*, I-II, 110, 3.

¹⁵ Por. *S.Th.*, I-II, 112, 1.

ludzie zostają w niej stworzeni, zgodnie z tym, co czytamy u św. Pawła: „Jesteśmy bowiem Jego dziełem, stworzeni w Chrystusie Jezusie dla dobrych czynów” (Ef 2, 10). Bóg stwarza w grzesznym człowieku nowe życie z niczego, to znaczy bez względu na jego zasługi. Nowe stworzenie polega na nowym sposobie istnienia¹⁶. Podobną myśl znajdujemy dzisiaj w Katechizmie Kościoła Katolickiego: „Ponieważ Bóg może stwarzać z niczego, może także, przez Ducha Świętego, dać życie duchowe grzesznikom, stwarzając w nich serce czyste” (KKK 298). Doktor Anielski pisze więc, że łaska Ducha Świętego jest w człowieku formą przypadłościową, która nadaje istnieniu ludzkiemu nową jakość, podczas gdy w Bogu łaska istnieje na sposób substancjalny¹⁷. Bóg jest po prostu Łaską niestworzoną.

Duch Święty działa przede wszystkim na duchowe władze człowieka, czyli na jego rozum i wolę. Doktor Anielski powtarza często, że „Bóg przygotowuje wolę człowieka do wykonywania czynów zasługujących na życie wieczne” (por. Ef 2, 10)¹⁸. Czyni te są czynami miłości nadprzyrodzonej, czyli miłości przekraczającej naturę i skierowanej na Najwyższe Dobro¹⁹. W ten sposób człowiek wykonuje swoje czyny w porządku nadprzyrodzonym, które prowadzą do osiągnięcia chwały wiecznej. Doktor Anielski trzyma się ściśle rozróżnienia porządku naturalnego i nadprzyrodzonego przyjmując, iż czyny wykonywane w porządku naturalnym, czyli bez łaski, nie mogą prowadzić do nadprzyrodzonego celu. W tym sensie wyjaśnia słowa Jezusa do uczniów: „Wam dano poznać tajemnice królestwa niebieskiego, im zaś nie dano. Bo kto ma, temu będzie dodane, i nadmiar mieć będzie; kto zaś nie ma, temu zabiorą również to, co ma” (Mt 13, 11-12). Akwinata dodaje, że Bóg wprowadza człowieka w porządek nadprzyrodzony poprzez swoje dary (*praeparatoria*): wiarę, miłość, pragnienie, poznanie²⁰.

Uświęcenie nie jest jednorazowym aktem, lecz długotrwałym procesem przemiany człowieka. Rozpoczyna się ono od „włania łaski”, która polega w swojej istocie na udzieleniu daru dziecięstwa Bożego. Chodzi więc właściwie o dar Du-

¹⁶ „Et secundum hoc etiam gratia dicitur creari, ex eo quod homines secundum ipsam creantur, idest in novo esse constituuntur, ex nihilo, idest non ex meritis; secundum illud *ad Ephes. 2 [10]: Creati in Christo Iesu in operibus bonis*”: *S.Th.*, I-II, 110, 2 ad 3.

¹⁷ „Et quia gratia est supra naturam humanam, non potest esse quod sit substantia aut forma substantialis: sed est forma accidentalis ipsius animae. Id enim quod substantialiter est in Deo, accidentaliter fit in anima partecipante divinam bonitatem”: *S.Th.*, I-II, 110, 2 ad 2.

¹⁸ Na przykład na pytanie, czy człowiek może bez łaski wypełnić przepisy prawa naturalnego, Akwinata odpowiada: „Et sic neque in statu naturae integrae, neque in statu naturae corruptae, potest homo implere absque gratia legis mandata. Unde Augustinus, in libro *de Corrept. et Grat.*, cum dixisset quod *sine gratia nullum prorsus bonum homines faciunt*, subdit: *non solum ut, monstrante ipsa quid faciendum sit, sciant; verum etiam ut, praestante ipsa, faciant cum dilectione quod sciunt*. – *Indigent insuper in utroque statu auxilio Dei moventis ad mandata implenda*”: *S.Th.*, I-II, 109, 4.

¹⁹ „Sed intelligendum est quod natura non potest in actum excedentem proportionem suae virtutis: hoc enim est naturale cuiilibet naturae creatae”: *S.Th.*, I-II, 109, 3 ad 2.

²⁰ „Sed hic cavendum est de quodam errore, quia videtur quod ex studio et bonis naturalibus posse acquirere gloriam aeternam. Sed Paulus dicit [I Cor. IV, 7]: *Quid habes quod non accepisti?* Unde et desiderium, et studium, et caritas, et fides, omnia haec sunt a Deo”: *In Matth.*, XIII, lectio 1, nr. 1106.

cha Świętego, który umożliwia człowiekowi przyjęcie wiary, nadziei i miłości oraz wyrzeczenia się zła. To prowadzi z kolei do odpuszczenia grzechów i przejścia do stanu sprawiedliwości²¹. W tym sensie można rozumieć słowa Prologu Ewangelii św. Jana o Słowie, które przyszło na świat: „Wszystkim tym jednak, którzy Je przyjęli, dało moc, aby się stali dziećmi Bożymi” (J 1, 12). Św. Tomasz wyjaśnia, że owa „moc stania się dziećmi Bożymi” jest po prostu wylaniem łaski²².

A zatem dzieła uświęcenia człowieka, które prowadzi do życia wiecznego, dokonuje Osoba Ducha Świętego. Doktor Anielski stwierdza, że Duch jest wystarczającą przyczyną życia wiecznego, jeśli zamieszkuje On w człowieku²³. Mieszkanie zaś Ducha Świętego we wnętrzu człowieka jest możliwe tylko przez łaskę.

3. OSOBA CZY DAR?

Św. Tomasz nie utożsamia łaski z Osobą Ducha Świętego. Stwierdza natomiast, że Duch Święty mieszka w nas „przez łaskę”²⁴. Oznacza to, że łaska nie jest osobą, lecz sprawnością, przez którą Duch Święty jednoczy się z duchem ludzkim. Istotnie, Doktor Anielski definiuje łaskę Ducha Świętego jako „jakby wlaną nam sprawność, skłaniającą nas, byśmy postępowali w sposób słuszny i swobodnie wykonywali te akty, które przystoją łasce”²⁵.

Św. Tomasz przyznaje, że łaskę Bożą nazywa się niekiedy „odwieczną Miłością Bożą”²⁶. Mówienie o tym, że człowiek „posiada łaskę Bożą” oznacza po prostu, iż jest on zjednoczony z Ojcem i Synem w Duchu Świętym. A zatem zjednoczenie to jest możliwe tylko przez Ducha Świętego. Stąd łaską Ducha Świętego może być po prostu On sam. Woda żywa, o której mówił Jezus do Samarytanki, oznacza łaskę Ducha Świętego, ponieważ przez tę łaskę jest dany ludziom Duch Święty jako źródło nowego życia²⁷.

²¹ Por. *S.Th.*, I-II, 113.

²² „Ideo dat potestatem movendo liberum arbitrium hominis, ut consentiat ad susceptionem gratiae, iuxta illud Thren. ult., v. 21: *Converte nos, Domine, ad te*, movendo voluntatem nostram ad amorem tuum, *et convertemur*”: *In Ioa*, I, lectio 6, nr. 154.

²³ „Si autem loquamur de opere meritorio secundum quod procedit ex gratia Spiritus Sancti, sic est meritum vitae aeternae ex condigno. Sic enim valor meriti attenditur secundum virtutem Spiritus Sancti moventis nos in vitam aeternam; secundum illud *Ioan. 4 [14]: Fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam*”: *S.Th.*, I-II, 114, 3.

²⁴ Por. *S.Th.*, I-II, 109, 1 ad 1.

²⁵ „Quia igitur gratia Spiritus Sancti est sicut interior habitus nobis infusus inclinans nos ad recte operandum, facit nos libere operari ea quae conveniunt gratiae, et vitare ea quae gratiae repugnant”: *S.Th.*, I-II, 108, 1, ad 2.

²⁶ „Sic igitur per hoc dicitur homo gratiam Dei habere, significatur quiddam supernaturale in homine a Deo proveniens. – Quandoque tamen gratia Dei dicitur ipsa aeterna Dei dilectio”: *S.Th.*, I-II, 110, 1.

²⁷ „Secundum hoc ergo gratia Spiritus Sancti recte dicitur aqua viva, quia ita ipsa gratia Spiritus Sancti datur homini quod tamen ipse fons gratiae datur, scilicet Spiritus Sanctus”: *In Ioa*, IV, lectio 2, nr. 577.

Doktor Anielski pozostaje jednak przy określeniu łaski Ducha Świętego jako przymiotu duszy, który istnieje w niej na sposób przyczyny formalnej²⁸. Dlatego określa łaskę jako dar Ducha Świętego. Dar ten może być przyjęty jedynie w materii odpowiednio przystosowanej. Przystosowanie do przyjęcia łaski wymaga przygotowania ze strony człowieka. Według św. Tomasza, do łaski Ducha Świętego dochodzą ludzie dorośli przez pragnienie, czyli przez prośby, ponieważ bez prośby nie jest nikomu dana ta łaska (por. Mt 7, 7)²⁹. Jednak bez uprzedniej pomocy Boga nie może on przygotować się do przyjęcia łaski³⁰.

PODSUMOWANIE

Św. Tomasz interpretuje pojęcie „łaski Ducha Świętego” jako przypadłości duszy człowieka, która nadaje jego życiu nową jakość. Człowiek, który posiada łaskę Ducha Świętego żyje nowym życiem. Źródłem tego życia jest Duch Święty. Łaska Ducha Świętego umożliwia zamieszkanie Ducha Świętego w człowieku. Doktor Anielski powtarza niejednokrotnie, że Duch Święty mieszka w duszy człowieka przez łaskę. Można zatem powiedzieć, że łaska Ducha Świętego jest po prostu zamieszkaniem Ducha Świętego w człowieku lub zjednoczeniem się Ducha Bożego z duchem ludzkim. Inaczej mówiąc, łaska Ducha Świętego jest obecnością Ducha Świętego w człowieku.

Św. Tomasz nie wyklucza stwierdzenia, że łaską Ducha Świętego jest Osoba Ducha, który przenika wewnątrz człowieka, aby go uświęcić i doprowadzić do jedności z Trójjedynym Bogiem. Duch ten, zgodnie z obietnicą Jezusa, jest posłany przez Ojca i Syna.

Człowiek, który żyje w łasce Ducha Świętego, jest posłuszny Duchowi Świętemu. W ten sposób wypełnia on nowe Prawo, które jest Prawem Ducha a nie litery. Obecny w człowieku Duch nie tylko poucza o tym, co należy czynić, lecz również udziela mocy do wypełnienia Prawa. Łaska Ducha Świętego przemienia człowieka. Przede wszystkim, czyni go przybranym dzieckiem Boga. Duch Święty pozwala mu żyć w prawdziwej wolności dziecka Bożego, uświęca go i przygotowuje do pełnego zjednoczenia z Trójjedynym Bogiem w chwale niebieskiej.

ks. Włodzimierz Wołyniec

²⁸ Jak białość, która czyni rzecz białą: *S.Th.*, I-II, 110, 2.

²⁹ Por. *In Ioa*, IV, lectio 2, nr. 578. Św. Tomasz podaje w tym miejscu przykład św. Pawła, który po spotkaniu z Chrystusem, prosi: „Panie, co chcesz, abym czynił” (*Dz* 9, 6).

³⁰ „Ad secundum dicendum quod, cum homo ad gratiam se praepparare non possit nisi Deo eum praeveniente et movente ad bonum”: *S.Th.*, I-II, 112, 2, ad 2.